

Spletni ponedeljkov večer DSI

Dokument Izjava SAZU o slovenski spravi

Tri desetletja so mimo, odkar so se sanje Slovencev uresničile in smo dobili svojo samostojno državo. Toda prebivalci Slovenije še vedno niso med seboj spravljani. Polovica se jih v svoji domovini še vedno počuti kot drugorazredne in zapostavljene in ena politična opcija ne priznava legitimnosti druge. Korenine te sprtosti pa segajo v bližnjo preteklost, v čas druge svetovne vojne.

Tako je goste Društva slovenskih izobražencev, takoj po uvodnem pozdravu predsednika DSI Sergija Pahorja, po spletu nagovoril moderator večera, novinar Martin Breclj. Običajno ponedeljkovo srečanje se je tudi ta teden zaradi protikoronskih ukrepov preselilo iz Peterlinove dvorane na splet in svoj ponedeljkov večer posvetilo temi, ki očitno vzbujajo veliko zanimanje, saj je spletni okrogli mizi sledilo res lepo število gledalcev oziroma poslušalcev (okoli 80). Gre za Izjavo SAZU o slovenski spravi, za dokument, ki so ga člani Slovenske akademije znanosti in umetnosti izdali pred dobrim mesecem dni. Svojo prisotnost je sicer napovedalo pet članov delovne skupine, ki je Izjavo pripravila, žal pa se dva izmed njih nista mogla udeležiti srečanja. Vsekakor pa so sodelovali na okrogli mizi in odgovarjali na vprašanja, ki jih je postavljala novinarka Martin Breclj, trije imenitni gostje, in sicer predsednik SAZU, zgodovinar, akademik dr. Peter Štih, zgodovinar dr. Peter Vodopivec in teolog, dr. Jože Kraševac. Vsi trije so poudarili, da so z Izjavo skušali preseči zgodovinsko razklanost Slovencev. Takoj po njegovi objavi pa je dokument izževal poleg nekaterih pozitivnih tudi več negativnih odzivov. Z organizacijo večera so organizatorji DSI zato želeli

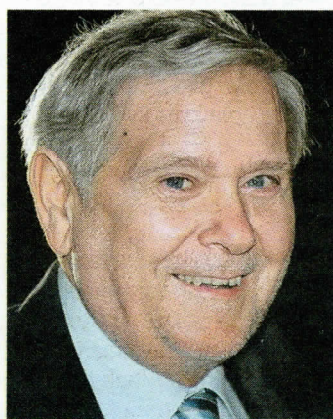
dobiti jasnejšo sliko in boljše razumevanje tega dokumenta in z izbiro teme očitno zadeli v živo, če upoštevamo veliko število tistih, ki so okrogli mizi sledili. Kot je razložil dr. Štih, ima dokument določeno zgodovinsko ozadje. Na temo sprave so razpravljali

Dr. Peter Štih

že na simpoziju junija lani, naslonili pa so se tudi na nekatere predhodne izjave, npr. na izjavo o kršenju človekovih pravic v drugi svetovni vojni in po njej. Zanj si je prizadeval takratni predsednik SAZU, akademik dr. Trontelj, vendar formalno ni bila nikoli izglasovana (ob čemer je dr. Štih izrazil začudenje). Ob izkopu žrtev v Hudi jami so izdali še izjavo z naslovom *Pravica do groba*. Izjava SAZU o slovenski spravi je sad piljenja, dodajanja in črtanja v želji, da bi dokument ustrezal čim večjemu številu članov Akademije. Po besedah dr. Štiha ji daje legitimnost večina članov Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ki je zanj glasovala. Ker imajo Slovenci razklan zgodovinski spomin in zelo različne poglede na polpreteklo zgodovino, so avtorji v dveh tipkanih straneh tega dokumenta skušali najti točke, v katerih bi lahko imeli enotno, skupno stališče o temeljnih etičnih vrednotah, na podlagi katerih bi se lahko zedinili. Po besedah dr. Štiha gre za sodbe

in razločevanja, ki temeljijo na občečloveških vrednotah. Gre npr. za pojmovanje upora: če priznavamo pravico upora proti okupatorjem, moramo priznati tudi pravico do upora proti komunističnemu revolucionarnemu terorju. Za neetično dejanje imajo tako sodelovanje z

Dr. Peter Vodopivec

okupatorjem z orožjem (dr. Štih je poudaril, da so vzeli v poštev edino sodelovanje z orožjem), obenem pa prav tako obsojajo kot neetično dejanje - izkoriščanje spontanega upora okupatorju za komunistični prevzem oblasti. Obenem obsojajo prav vse zločine in še posebej imajo za skrajno zavržna dejanja vse množične umore v času miru po drugi svetovni vojni. Po besedah dr. Štiha pa se namenoma niso dotaknili problema, kaj je bilo časovno prej: ali je bilo prej nasilje komunističnega terorja ali prevzem orožja od okupatorja (ker naj bi bil razkol v mnenjih pri tem še prevelik). Prav tako se niso spuščali v analize, koliko je bilo žrtev na eni ali na drugi strani: zavestno jih niso omenjali, ker naj bi bila stališča o tem še vedno zelo deljena. Etično izhodišče, ki so ga vsi delili in na katerem so lahko gradili izjavo, pa je, da sta oba upora opravičena, tako samoobramba pred revolucionarnim komunističnim terorjem, kot tudi pred okupatorjem - vsak ima pravico do upora.

Na direktno vprašanje moderatorja, ali bi lahko zgodovinska stroka naredila kaj več za preseganje sprtosti, je dr. Vodopivec odgovoril, da je razumljivo, da so v njegovi stroki, kjer desetletja ni bilo mogoče svobodno javno razpravljati, mnenja deljena. Do 80. let prejšnjega stoletja

Dr. Jože Kraševac

je bilo zgodovinopisje izrazito enostransko; po mnenju dr. Vodopivca pa je bilo v zadnjih 40 letih opravljenih veliko študij, ki so segle tudi na področja, ki jih prej niso obravnavali. Po njegovem mnenju je krvava preteklost iz 2. svetovne vojne še vedno predmet političnega boja. Zgodovinar misli, da so med Slovenci besede o dejstvih, ki jih omenja dokument: "Na obeh straneh so bili storjeni tudi številni zločini, med njimi po svoji strahovitosti izstopa poboj tisočev domobrancev in civilistov, ki ga je komunistična oblast zakrivila brez kakršnegakoli sodnega preverjanja njihove krivde" - danes "široko sprejeta". Glavni vzrok spora pa po njegovem še vedno povzroča vprašanje, kdo je bil za vse kriv. Na podlagi raziskav so avtorji dokumenta ocenili, da sta za spopad in nasilje med vojno krivi obe strani. Odgovornost in krivdo za zločine in množična pobijanja po vojni pa seveda nosi samo ena stran, to je komunistična oblast (in sicer ne le tista v Beogradu).

Glede pouka pri zgodovini in informaciji o tragičnem zgodovinskem poglavju slovenske zgodovine pa po njegovem ne gre s tem obremenjevati mladih ljudi, ki izhajajo iz različnih realnosti, in zato je po njegovem najbolje, če se učitelji omejijo na stvarne podatke ali pa jim strašljive dogodke skušajo približati preko literarnih del. Povedal je, da je treba razumeti izraz "razklan spomin" v metaforičnem pomenu: spomini so vezani na osebno doživeti dogodek in so torej različni; po skoraj 80 letih od tragičnih dogodkov iz krvavega časa po 2. svetovni vojni pa gre predvsem za posredovane spomine, iz raznolikih družinskih izročil, razlage pa so povezane z našim doživljanjem sodobnosti. Mnenje o dogajanju iz 2.

svetovne vojne ostaja v Sloveniji obremenjena tema in mnogi ostajajo po njegovem zakoreninjeni na stališčih prednikov zmagovalcev ali poražencev. Priznal pa je, da mora slovenska zgodovinska stroka v Sloveniji še marsikaj raziskati: manjka pa pripravljenost na odprt, argumentiran dialog različno mislečih, tudi zaradi političnega boja. Z izjavo bi želel preseči to stanje. Dr. Kraševac je mnenja, da namen Izjave SAZU o spravi ni v tem, da bi se z njo vsi strinjali; po njegovem je njena naloga ta, da pride do sprejema pojma sprave kot vrednote v vseh segmentih življenja. Sam trdi, da je to največ, kar se da kateremukoli narodu ponuditi; nasprotje tega pa je skrajna katastrofa. Pojem vrednote, ki je večkrat omenjena v besedilu dokumenta, po njegovem temelji na idealih, ki se v veliki meri človeku ne uresničijo. Človek stalno hrepeni po preseganju vseh alienacij, želi notranji in zunanji mir, želi biti konstruktiven in

ustvarjal. Vprašal se je, kaj naj človek torej stori, ko se znajde v konfliktu, ko je npr. v podrejenem položaju in je žrtev okupacije? Sv. Pismo opisuje dva taka primera, vzeta sta iz preroka Jeremija (ko so Izraelci v podrejenem položaju z močnejšo velesilo Asircev) in preroka Izaija (ko Izraelce ogrožajo Babilonci). Oba sta prepričana, da ko močnejša država napade šibkejšo, se ta ne sme upirati, saj bi jo močnejša uničila. V tej situaciji mora ubrati drugo strategijo - z mirnim iskanjem rešitev, v skrbi, da reši življenje čim več ljudem (in v zavesti, da v loku ok. 70 let v zgodovini vsaka velesila propade). V tej izbiri seveda ne gre za kolaboracijo, ampak za iskanje strategij za preživetje lastnega naroda. Glede sprave dr. Kraševac meni, da je bila pieteta do mrtvih od nekdaj prisotna v vseh kulturah, saj je bilo v celi zgodovini vedno v človeku prepričanje, da obstaja nekaj višjega od nas in da ni dobro vzeti pravico v svoje roke. Odpuščanje je zato možno, saj človekovega dostojanstva ne more nihče, niti z umorom uničiti. Kot pravi Platon, so žrtve v vsakem primeru glede tega na boljšem kot njihov morilec. Po pričakovanjih je Izjava imela številne pozitivne odzive in mnoge kritike. Izjavo so podprli predsednik Borut Pahor, krovna organizacija iz zamejstva SSO, Škofovska konferenca, ali posamezniki, kot Marko Kerševan, Krivic Matevž, Žiga Turk, ali razne ustanove itd. Do nje pa so bili kritični nekateri pripadniki obeh političnih opcij, npr. NOB, SKGZ, ali vidne osebe, kot Anton Bebler. Dr. Štih meni, da so kritike iz obeh političnih opcij znak, da so na dobri poti. Obenem se ne strinja z mnenjem, da naj bi izjava favorizirala poražence iz 2. svetovne vojne.